

A magyar néprajzi gyűjtő- kutatómunka kérdése nálunk*

— 1949-től—1953-ig —

A múlt év decemberében néhány fórum: így a Magyar Szó „Nyílt színtere”, a Magyar Kultúrtaács közgyűlését megelőző néprajzi megbeszélés, de még inkább a Noviszádon tartott országos-jellegű muzeológus-találkozó, néhány igen érdekes muzeológiai és néprajzi kérdést vetett föl, méghozzá több szempontból. Különb is, nálunk már régen vita tárgya a népi hagyomány kérdése és fölértékelése, épp ezért a további magyarvonatkozású néprajzi gyűjtő és rendszerező-munka, valamint a munka helyes irányának megszabása érdekében, úgy hiszem, nem lesz hiábavaló, ha ezen a helyen is elmondunk egyet-mást az elért eredményekről, a hibákról, a tisztázatlan kérdésekről magyar-vonatkozásban és, ha a kérdés megkívánja, általánosabban is.

A néprajz kérdése ma nálunk különösen időszerű, hisz háromévi gyakorlat van már mögöttünk, ezenkívül azért is, mert két vajdasági múzeum is (a zentai és szabadkai) főleg magyar néprajzi kutató-gyűjtőmunkát végez majd az 1953-as évben. Az igazgatóktól hallhattuk, hogy összesen 100+200-ezer dinár áll majd rendelkezésükre magyar néprajzi célokra, s ehhez hozzáadhatjuk még a Magyar Kultúrtaácsban előirányzott kétszáz ezer dinárt is. Nem nagy összeg, de ha viszonyítjuk az előbbi évek költségvetéséhez, mégis jelentős. S van még valami, ami úgy gondolom, megkönnyíti majd a vajdasági magyarság néprajzán dolgozó emberek munkáját, s ez: a magyar közéleti munkások s közvéleményünk egy része is, több megértéttanúsít ma már a néprajz iránt, mint a közelmúltban. S ez, a részükről eddig hiábavárt erkölcsi támogatást jelenti majd.

Hogy a néprajzi gyűjtő-kutatómunka nemcsak magyarvonalon, de az ország minden részén és majd minden nemzetiségénél (kivéve a vajdasági muzeumok kollektív, szerb-horvát vonalon folyó néprajzi munkáját) miért volt szervezetlen, s hogy a közéleti munkások legnagyobb része miért tanúsított meg-nem-értést a néprajzi kérdések iránt, annak főokára pontosan rámutatott néhány beszámoló és felszólaló is a muzeológusok tanácskozásán. A legnagyobb baj az volt, s egyeseknél még ma is az, sőt a régi iskola néprajzosainál is bizonyos fokig, hogy a néprajzot olyan tudománynak tekintették és tekintik, amelynek semmi gyakorlati-jelentősége nincs és nem lehet. Sokan tévesen úgy gondolják, hogy a néprajz feladata a múltból még hátramaradt, különösen érdekes népi tárgyak-adatok halmozása. Mások viszont úgy gondolták (nálunk, vajda-

* Bona Julia írása január havában érkezett szerkesztőségünkbe s azóta a néprajzi bizottság megtartotta évi ülését és azon megoldott néhány problémát, amit ez írás fölvet. Szerk. megj.

sági magyaroknál különösen az utóbbi időben ütötte föl fejét az ilyen káros felfogás s tért hódított a sajtóban s néprajzi értekezleteken is), hogy eleget teszünk a népi kultúrhagyomány ápolásának, ha „kampány-szerűen“ nekifogunk, mondjuk, csak népdalok gyűjtésének.

A néprajz ugyan még fiatal tudomány, de az eddigi gyakorlat — még világviszonylatban is, ha akarják — azt mutatja, hogy „kampány-munkát“ még a néprajz sem tűrhet (hacsak nem a tárgyi néprajz, de az is csak kivételes esetekben!) Ha komoly eredményeket akarunk elérni, akkor föltétlenül meg kell szerveznünk a kollektív és tervszerű gyűjtő és kutatómunkát. Ezenkívül, gyökeresen ki kell törölnünk az emberek tudatából a káros felfogásokat is a néprajzról. A néprajz nem jelentheti az exotikus és érdekes tárgyak, a népéletre, népművészetre vonatkozó adatok egyszerű halmozását. A néprajz a maga teljességében kell, hogy vizsgálja az életet, a maga határain belül természetesen, és a maga módszereivel. Az etnosz fejlődését és alakulását, nemcsak múltját, de jelenét is, mégpedig azért, hogy rájöjhessen egy-egy népcsoport fejlődésében, alakulásában érvényesülő törvényszerűségekre. Hogy ilyen átfogó, széleskörű feladatát teljesíthesse, ahhoz először mégis a részletkérdéseket kell, hogy tisztázza egy-egy falun, népcsoporton belül: így a települési viszonyokat, a migrációkat, település földrajzát, a házat, a népi életmódot, az egyes foglalkozási ágakat, az iratlan jog-szokásokat, érintkezését más népekkel és a különböző hatásokat, a viseletet, a nép művészetét, zenéjét, dalait, meséit stb. De öncélúan ezek közül egyikhez sem nyúlhat senki, mert feltétlenül zsákutcába jut. Épp ezért szükséges itt az alaposan átgondolt, talán hosszú évekre előre lefektetett egységes keret-terv és kollektív munka. Minden egyéb irány (ahogy magyar néprajzi vonalon eddig is tapasztalhattuk nálunk Vajdaságban, sőt ahogy a beszámolókból kitűnt, az ország más részein is (eredményezheti ugyan egy-egy néprajzi kérdés fölvetését esetleg tisztázását is. Eredményezheti, mondjuk, egy-egy foglalkozási ág, egy-egy népviselet, a népi gyógykezelés stb. megismerését de összefüggő néprajzi képet népünkéről így sohasem kaphatunk. Pedig a célunk épp ez kellene, hogy legyen.

Ma a haladó néprajzi tudományos és gyűjtőmunka világszerte ezen az úton halad. A múzeumok feladata is széleskörűbb lett ezzel. Nemcsak tudományos, de nevelő jellege is van ma már a múzeumoknak. Egy-egy kiállítás sem lehet többé csak érdekes és ritkaértékű tárgyak bemutatása, hanem valóságos tanulmány kell, hogy legyen egy-egy néprajzi kérdésről, foglalkozási ágról, egy népcsoportról vagy a népi élet teljességéről. És, hogy ilyen célkitűzések nemcsak nálunk érvényesülnek politikai okok miatt, ahogy azt egyesek nagyon tévesen magyarazzák, hanem más országokban is azt világosan bizonyítják azok a kiállítások és a haladó néprajzosok tollából kikerült tudományos munkák, amelyekről olvashatunk muzeumi szakfolyóiratainkban épúgy, mint a külföldi: „Die Kunst“ — „Arts“ és „Nationalzeitung“-ban. Alljon itt példának, néhány külföldön megrendezett néprajzi tematikai kiállítás címe is: Firenze, 1949 „Az olasz ház a XIV. sz.-tól a XIX-ig“; Párizs, 1950: „A népi fazekasság századokon át.“

Világosan bizonyítja ezt a célkitűzést a mi vajdasági muzeumaink munkája is, amely néhány évi kemény szervező-munka és előkészület után, 1949-től kezdődően, elsőnek valósította meg hazánk területén a

kollektív gyűjtő-kutatómunkát, főleg a régészet, természetrajz és a szerb-horvát néprajzi munka vonalán. Magyar vonalon sajnos nem, s nem az ő, hanem a mi hibánkból. De munka azért folyt így is. Hogy mit tett a „Vajdasági Múzeum“ 1949-től 1954-ig a

magyar néprajzi kiállítások

megszervezése körül, azt a következő adatok bizonyítják: 1949-ben Bajmokon szervezett magyar néprajzi kiállítást, 1950-ben pedig Csantavéren. Ugyanebben az évben nyílt meg a zentai Múzeum is, s annak keretében az első, állandó-jellegű, magyar néprajzi „gyűjtemény“ is. 1952-ben pedig a „Magyar Ünnepi Játékok“ keretében, a szabadkai múzeumban szerveztek magyar néprajzi kiállítást.

A Bajsán, Bajmokon és Csantavéren megnyitott, nem állandó jellegű kiállítások célja elsősorban a néprajz iránti érdeklődés felkeltése volt és a néprajz iránt érdeklődő emberek esetleges toborzása. Ugyanakkor gyakorlati haszna is volt, mert a falusiak jóvoltából, néhány kölcsönzött tárgy átkerült a Múzeum tulajdonába. A néprajz iránti érdeklődés felkeltését célozta azonkívül az a tíznapos tanfolyam is, amit 1949-ben szerveztek Újvidéken a Magyar Tanítóképző negyedik és a Tanárképző Főiskola magyarszakos növendékei részére.

Mivel Vajdaság nem rendelkezett magyar, de más nemzetiségű, egyetemi végzettségű néprajzossal sem, a Vajdasági Múzeum, hogy mégis megindíthassa a gyűjtő-kutatómunkát a nemzetiségek között is, három tanfolyamot szervezett. Az egyiket Szr. Karlovciban 1949 nyarán, a másikat 1950 májusában, ennek éppúgy mint a harmadiknak, amelyet 1951. szeptemberében tartottak meg, gyakorlati jellege volt inkább, s mindegyiken résztvett a szerb-horvát, külső és belső múzeumi munkatársakon kívül egy-egy ruszin, szlovák, román és egy magyar is.

Hogy a magyar néprajzi gyűjtés érdekében mit tett 1949 óta a Vajdasági Magyar Kultúrászövetség (ma: Kultúrtaács)? Azt hiszem eleget, s mégis kevesebbet, mint amennyit tehetett volna. Fő hibája épp az alaposág hiánya volt s az, hogy nem tartott eléggé szoros kapcsolatot azokkal a múzeumokkal, amelyeknek feladata a magyar néprajzi tárgyak és adatok gyűjtése, feldolgozása és kiállítása volt. Meggyőződésem, hogy az eddigi magyarvonatközös néprajzi munka hibái és fogyatékoságai is innen erednek nagyjából. A közös keret-terv hiányzott és az együttműködés. Minek az, ha nincsenek néprajzzal foglalkozó embereink? Mindegyik elfoglalt másfelé is! Ilyen hangokat is hallottam már. Van ebben igazság. De ugyanakkor azt is hozzáteszem, hogy nincs. Eddig is több, mint tíz ember dolgozott, hol saját szakállára, kedvtelésből, hol a Magyar Kultúrtaács szervezte „kampány“-gyűjtések keretében. Ha ezeknek az embereknek volna egy közös tervük, ha a magyar néprajzzal való foglalkozást nem bíznánk annyira a véletlenre, ha szorosabb kapcsolatokat tartanánk fenn egymás közt s a Múzeumokkal is, meggyőződésem, hogy akkor sokkal komolyabb eredményeket tudnánk már ma is fölmutatni.

Természetes, hogy ezek a hibák nem jelentik egyben azt is, hogy a Vajdasági Magyar Kultúrtaács nem tett semmit ezen a téren. Nemcsak erkölcsi, de anyagi támogatást is nyújtott 1949 és 1953 között. Két néprajzi „kampány“-gyűjtést szervezett. Az egyik csoport Kupuszínát, Do-

roszlót, Bogojevót látogatta meg. Ennek a csoportnak a tagjai: Greszné-Cimmer Anna dr., Sturc József, Herceg János, Sulhóf József, Kovács Sztrikó Zoltán. A másik csoport Szlavóniában járt (Lászlóvó—Kórógy). A csoport tagjai: Penavin Anna, Lévay Anna, Bóna Júlia és Vitkai Gyula. Az így összegyűjtött anyagnak csak egy része került nyomtatásba, az anyag másik része kéziratban maradt, sőt a gyűjtők egy része még föl sem dolgozta anyagát. A kezemben megfordult kéziratok és a nyomtatásban megjelent néprajzi anyag alapján a következő képet alkothattam magamnak az 1949—1952 között végzett néprajzi munkánkról és a munkatársakról:

Greszné-Cimmer Anna dr.: A népi gyógykezelésről, a babonákról, a szokásokról, az életmódról, a ruházkodásról gyűjtött adatokat. A legalaposabb volt a gyűjtők közt s a legtöbb szakértelemmel kezelte összegyűjtött anyagát a feldolgozásnál épp ezért érthetetlen előttem, miért fekszik feldolgozott anyaga még mindig kéziratban. (Csak egy közleménye jelent meg a „HÍD“-ban.)

Penavin Olga: Összegyűjtött anyagának legjelentősebb részét a szlavóniai népnyelvi adatok jelentik. Ugyanakkor a kórógyi-lászlóvi lakodalmi szokásokat népballadákat is feldolgozta. Tudtommal egyéb szokásokról is vannak adatai. Feldolgozott anyaga a „HÍD“-ban látott napvilágot.

Lévay Anna: A már nem élő néptáncokat és népdalokat kutatta föl Lászlóvón és Kupuszinán is gyűjtött ilyen adatokat. Az anyagot még eddig nem dolgozta fel.

Bóna Júlia: A szlavóniai magyarság településtörténetéről, a lászlóviak népviseletéről, népművészetéről gyűjtött adatokat. Feldolgozta Kupuszina, Doroszló, Bogojevó még élő népviseleteit. Adatokat gyűjtött a zenta-környéki halászatról és a horgosi és környéki paprika ültetés- és feldolgozásmódjáról, népi eszközeiről, ezenkívül a Kishomok és környéki pásztoréletéről és pásztor-lakásokról. Feldolgozott anyagát a „HÍD“, a „Rad Vojvodjanskih Muzeja“, és a „7 Nap“ közölte. Adatait a pásztoréletről, feldolgozatlanul, a „Vajdasági Múzeum“ rendelkezésére bocsátotta.

Tóth Antal: A magyar népdalok legalaposabb ismerője nálunk, a népdal-gyűjtés körül mégis meglehetősen keveset tett eddig.

Sulhóf József: Népzene és népdal-anyagot gyűjtött. Bácska észak-keleti részén. Ugyanakkor foglalkozott általánosabban is a vajdasági néprajz kérdéseivel, csakhogy ezekben főleg újságírói szempontok érvényesültek. Közleményei a „HÍD“, a „7 Nap“ hasábjain és a „Magyar Ünnepi Játékok“ c. könyvben jelentek meg.

Vitkai Gyula: A lászlóvi magyarság népdalait gyűjtötte össze. Anyaga, sajnos, még kéziratban fekszik. Csak néhány népdalt jelentetett meg napi és hetilapjainkban. („Magyar Szó“, „7 Nap“ és „Dolgozók“.)

B. Szabó György és Kovács Sztrikó Zoltán: Mindketten rajaikkal járultak hozzá a vajdasági és szlavóniai magyar népi élet, viselet, ház, tánc stb. megismeréséhez. Kovács Sz. Zoltán kiállítás is rendezett Kupuszinán.

Hogy az eddig végzett munkáról teljes képünk legyen, meg kell emlékeznünk itt azoknak a munkájáról is, akik múzeumainkban dolgoznak, tehát állandóan és hivatásból foglalkoznak magyar néprajzi kérdésekkel, ezenkívül azoknak a munkájáról, kiket nem a múzeumok és a Magyar kultúrta tanács segített. Anyagiakkal különösen nem!

Sulman Mirko dr.: A földművelés, a mezőgazdaság alapos ismerője. Mint a szabadkai Múzeum igazgatója területén a horvát mellett, magyar néprajzi anyagot is gyűjtött. Anyagából a „Rad Vojvodjanskih Muzeja“ közölt.

Degrel István: Népművészeti adatokat gyűjt. Feldolgozta a vojlovicai csángó-magyarok tojás-hímző technikáját és, ahogy egyesektől hallottam, a magyar népmese-monda anyagát gyűjti. Szemelvényeket munkájából a „Rad Vojvodjanskih Muzeja“ tett közzé.

Tél József: Szülőfalujának (Gombosnak) néptáncait, népszokásait gyűjti, azokból dolgozott föl eddig is egyes kérdéseket. Feldolgozott anyagát a „HÍD“ közölte.

Sándor Szilveszter: Egy ideig a „Vajdasági Múzeum“-nak volt külső munkatársa s innen tudjuk, hogy Kispic monográfiájának megírásán dolgozott. Hogy mennyire haladt munkájával, arról az utóbbi időben nincsenek adataink.

Sturc József: Alapos ismerője Kupuszina szellemi és tárgyi néprajzának. Munkája eddig inkább gyakorlati síkon mozgott, és mint ilyen legértékesebb nálunk Vajdaságban.

Katona Pál: Nemrég került a zentai múzeumhoz. Azóta is nemcsak az ottani, meglehetősen rendezetlen és tudományosan fel nem dolgozott néprajzi gyűjtemény átrendezésén dolgozott, de adatokat is gyűjtött a paprika népi feldolgozásának-ültetésének módjairól és, ahogy értesültünk, a tiszai halászatról is. Anyagából eddig még nem tett közzé semmit.

Újházi Erzsébet: A tiszai halászatról, a zenta-környéki pásztoréletéről, a horgosi paprika feldolgozásánál használt népi eszközökről gyűjtött adatokat. Anyagát a zentai és „Vajdasági Múzeum“ rendelkezésére bocsátotta, feldolgozatlanul.

Itt kell megemlékeznünk végül egy sajtó alatt lévő könyvről is, amely a folklór-kutatás első könyvterméke lesz nálunk. A könyv teljes anyagát, sajnos, nem ismerem. A könyvnek bizonyára lesznek fogyatékoságai, de még így is jelentős fordulópontot jelent majd megjelentetése most fejlődő vajdasági magyar néprajz-irodalmunkban. A két főszerző: Debelyák Margita és Iljin Milica. Ők gyűjtötték össze és dolgozták fel Kupuszina, Doroszló, Bogojevó és Horgos még élő magyar néptáncait. Ezeknek a falvaknak településtörténetéről Herceg János írt a mellékletben. A népzenejükről és népdalaikról Sulhóf József, népviseletükről Bóna Júlia. A rajz-melléleteket B. Szabó György, a felvételek nagyobb részét pedig Brezsn Gyula készítette.

Ezekután ha bárki, ismerve azt a magyar néprajzi anyagot, amit 1949—1953 között összegyűjtöttünk, megpróbálná összehasonlítani azzal a néprajzi anyaggal, amit a szerbek gyűjtöttek össze nálunk Vajdaságban, egykönnyen rájöhetne, hogy nemcsak mennyiség, de minőség szempontjából is sokkal többet értek el néprajzi-kutató munkájukban, mint mi. Pedig számban nincsenek többen, de van kidolgozott keret-tervük és jól szervezett kollektív munkájuk. Vessük föl a kérdést: hogyan dolgozik az „Etnološka sekcija Naučnog odeljenja Matice srpske“, amely ezt a kollektív munkát nálunk irányítja? Egész vázlatosan értenem majd csak a munka-tervüket: 1949-ben Vajdaság minden részén gyűjtötték a szerb népviseletre vonatkozó adatokat, fölosztva egymás közt Vajdaságot, az etnosz-határokhoz tartva magukat. 1950-ben a földművelésre, mezőgazdaságra vonatkozó adatokat gyűjtötték össze egész Vajdaság területén.

1951-ben a településre, a házra, a népeletre vonatkozó adatokat gyűjtötték. Végső céljuk pedig, hogy az így összegyűjtött anyag alapján megszerkesztik egy-egy vajdasági szerb etnosz-egység monografiáját. S ha ehhez hozzátesszük, hogy figyelemmel kísérik azokat az átalakulásokat is, amelyeket átél, a felszabadulás után, Vajdaság egyes falvaiba telepített boszniai-hercegovinai, makedón ember és közösség, akkor minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy esztendők múlva pontos néprajzi képük lesz majd a vajdasági szerb nép életéről, fejlődéséről és az alakulásában megnyilvánuló törvényszerűségekről.

Ugyanakkor nálunk magyaroknál a véletlenre bízott és „kampány-szerű” gyűjtés, ugyanannyi év múlva mindenből: a népdalokból, viseletből, népeletből egy keveset tud majd csak fölmutatni, de egységeket, a haladó néprajz-tudomány szempontjából értékesebbet, nem. Azt hiszem, ennek elkerülése végett volna nagyon jó, minél előbb változtatni eddigi magyar néprajzi gyűjtő- és kutatómunkánk gyakorlatán. Ezért volna jó minél előbb összeállítani egy egységes keret-tervet és megszervezni a minél szorosabb együttműködést egymásközt, s ugyanakkor a Magyar Kultúratanács „néprajzi bizottsága” és a Múzeumok között is.

A néprajzi célokra kiutalt pénz pedig csak így lenne, véleményem szerint célszerűen és gazdaságosan kihasználva.

Bóna Júlia